

Jana Šnytováⁱ

Anketa – vloga in perspektive (zahodne) slavistike v 21. stoletju?

Slavistika se je oblikovala v drugi polovici 18. stoletja kot odziv na družbenozgodovinske razmere tistega časa. Od takrat se je neprekinjeno razvijala z vrhunci v drugi polovici 19. stoletja ter v 20. stoletju med obema svetovnjima vojnama in v povojnem obdobju. Danes slovanske jezike govori okoli tristo milijonov govorcev. Države, ki jih sestavljajo Slovani, predstavljajo skoraj polovico evropskega ozemlja. V številnih državah najdemo tudi slovanske inštitute, knjižnice in oddelke na fakultetah.

Kako vidite današnjo vlogo (zahodne) slavistike in kakšne so perspektive njenega razvoja v 21. stoletju?

Igor Grdina, ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino; Nova univerza, Fakulteta za mednarodne in nove študije

Slavistika se je v 18. stoletju oblikovala kot moderna filologija, nakar se je uspešno preobrazila v stroko, ki ji bistvena poglobitvena spoznanja omogoča primerjanje – tako na diahroni osi kot na sinhroni ravni. To jo je pomikalo med sestavljene discipline, ob uveljavljanju novih konceptov pa je prihajalo do slabitve povezanosti njenih delov. V času Matije Murka, ki sklepa obdobje patriarhov slavistike, je bil uveljavljen t. i. kongresni sistem; podobno je bilo tudi v drugih naglo specializirajočih se disciplinah (od matematike do zgodovine). Medsebojna navdihovanja so tedaj postala odvisna od prioritet nosilcev različnih konceptov. Rečemo lahko, da je slavistični prostor izgubil obligatni enotni okvir; poslej so ga povezovale – a različno intenzivno – posamezne raziskovalne transverzale. Strokovni uvidi so postali podobni razširjajočemu se pogledu na pokrajino, v kateri se novo sooča z obstoječim in preteklim.

ⁱ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; jana.snytova@ff.uni-lj.si;
<https://orcid.org/0009-0009-9884-0457>

Tehnologija dandanes omogoča opiranje na prej nepredstavljivo množico podatkov; ti se odkrivajo na nepričakovanih – nepredvidljivih – mestih. Radovednost zmore sedaj povezovati izsledke raziskav in izpeljevati sklepe iz brezbrežnega informacijskega oceana. Kompleksne spremembe se zato pojavljajo vse hitreje (če so postopne, so dojemane kot procesi). Čedalje manj se jih da načrtovati; tudi napovedovanje prihodnosti je težje. Je pa zato vse več možnih perspektiv. Če pride med njimi do navdihujočega medsebojnega oplajanja oz. intenzivnega primerjanja dognanj, se ob preobrazbah ter širitvi cerebralne in jezikovne dejanskosti ni bati, da bi slavistika kdaj prispela do svojega konca. (Lahko le do kakšnega roba.) Vendar pa more pamet v polni meri opraviti svojo dolžnost do stvarnosti le ob primerljivih izhodiščnih pogojih za uveljavitev vseh znanstveno utemeljenih pogledov.

**Božidar Jezernik, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo**

Slovanski jeziki in kultura so imeli v razvoju slovenske narodne zavesti izjemno pomembno vlogo in pomen. Slovenski tiskani mediji v času t. i. narodne prebuje so marljivo in skrbno spremljali dogajanje v slovanskih deželah, zlasti na področju kulture. Dokaj dobra sprotna seznanjenost z najboljšimi dosežki slovanskih literatov in umetnikov je delovala kot močna opora samozavesti, najboljše izražena v *slavljenju slavnih Slovanov*. V tem proslavanskem navdušenju so številni radi navajali, da je ime Slovenec izpeljano iz besede slava. Kot je evidencial Janez Trdina, je ob priložnosti neke slavnosti sredi druge polovice 19. stoletja »naroden pesnik in prosaist«
Brcar s patetičnim poudarkom ime Slovenec izpeljal iz *slava* in *venec*, kar so prisotni pozdravili z navdušenim ploskanjem.

V svojem kratkem življenjepisu je »prvi slovenski pesnik«
zapisal, da ga je mati naučila *kranjsko*, njegova radovednost pa še *slovensko*, to je slovensko. Slovenski »narodni buditelji«
so radi in dosledno navajali povezanost slovenstva s slovanstvom, kar je bilo toliko lažje, ker je še v prvi polovici 19. stoletja ime Slovenec označevalo Slovana. Slovenski jezik je veljal zgolj za narečje slovanskega jezika, slovensko samozavest pa so utrjevali s tem, da so Slovence predstavljali kot vejo na mogočnem slovanskem deblu. S poudarjanjem tesnih vezi s slovanstvom, katerega otrokom je slišal

največji del sveta, kot je pel France Prešeren. S tem so pripovedovali, da Slovenci sploh niso majhni, da pravzaprav poseljujejo prostor med Trstom in Vladivostokom.

A v tedanjih geopolitičnih okvirih ideologija panslavizma, na kateri je bila utemeljena velika moskovska razstava, ni bila enako toplo sprejeta od vseh odločilnih dejavnikov. Vladajoči krogi v dvojni monarhiji, znotraj meja katere so tedaj ležale tudi dežele s slovenskim prebivalstvom, so v panslavizmu videli sploh skrajno sumljiv poskus ruskega imperija, da bi svoje meje razširil proti jugu in zahodu. Razvoj dogodkov je pokazal, da panslavizem v resnici ni bil zgolj kulturna ideja, ampak v prvi vrsti politična. Najprej je to dobilo svoj izraz na veliki moskovski etnografski razstavi leta 1867, kjer Poljaki sploh niso bili predstavljeni pod svojim imenom, čeprav je bila razstava »vseslovanska«.

Iz različnih razlogov interesi posameznih držav niso bili vedno skladni, ampak je prihajalo tudi do različnih konfliktov in celo vojn. Najprej med prvo svetovno vojno, v kateri so se slovanski vojaki bojevali na nasprotnih straneh tako na vzhodni kot na južni fronti. Nasprotja in konflikti so bili slab temelj za krepitev medsebojnega zaupanja. Resda ne edini, a nikakor ne zanemarljiv. V ospredje so vedno bolj poudarjeno stopale razlike, tudi med slovanskimi narodi in slovanskimi jeziki. Na ozemlju južnih Slovanov, denimo, je večina vojakov, udeleženih v vojni, nosila avstro-ogrske ali srbske uniforme, nekaj pa tudi bolgarske, turške ali italijanske.

Po koncu vojne so bili vodilni možje skupne južnoslovanske države pred težavno nalogo, kako izoblikovati inkluzivni spomin na pravkar minulo krvavo obdobje. Namesto da bi s skupnimi močmi prispevali k oblikovanju jugoslovanske zavesti, so zaradi vsak svojih partikularnih interesov poudarjali razlike v kulturi in jezikih. Ščasoma je to privedlo do tega, da je jezik iz sredstva za komunikacijo postal sredstvo za izkazovanje identitete. Če je vodilni slavist z začetka 20. stoletja, Vatroslav Jagić, menil, da je južnoslovanski jezik en sam, sestavljen iz dialektov, ki prehajajo drug v drugega, tako da prehoda sploh ni mogoče zaznati, pa imamo danes na tem področju že sedem jezikov in še bunjevski v nastajanju.

Vzporedno s poudarjanjem razlik med posameznimi narodi je upadalo tudi zanimanje za druge slovanske kulture, v medsebojnem komuniciranju pa

prevzema angleščina vsak dan močneje vlogo nekakšnega slovanskega esperanta. To prinaša več posledic, med drugimi je tudi ta, da slovanski narodi, kolikor sploh, črpajo informacije o drugih slovanskih narodih – iz angleščine.

Václav Čermák, Akademija znanosti Češke republike, Slovanski inštitut

Lahko danes še govorimo o enotni slovanski filologiji?

Vatroslav Jagić je pri opisu razvoja slovanske filologije na začetku 20. stoletja izrazil bojazen, da se bo ta splošno pojmovana panoga, katere temelj so jezikoslovne in literarne primerjalne študije, kmalu razdrobila v nacionalne filologije in da bo splošnoslavistični vidik oslavljen. Jagić se je pravzaprav že takrat odzval na različne ločevalne tendence in razlikujoča se pojmovanja slavistike predvsem pri slovanskih narodih, kjer eno skrajnost predstavlja pojmovanje, da nacionalna filologija avtomatično pomeni slavistiko tudi brez soočenja z drugim slovanskim jezikom, drugo skrajnost pa mnenje, da je slavistika vse razen nacionalne filologije.

Čeprav je skozi večino 20. stoletja slovanski filologiji še vedno uspevalo z večjim ali manjšim trudom ohraniti enotnost discipline, smo v zadnjih tridesetih letih priča drobitvi v nacionalne filologije in izrazitemu opuščanju primerjalnega vidika, ki je bil za splošno slavistiko značilen že od časov J. Dobrovskega. Ta trend je že dolgo prisoten v literarnovednih raziskavah, vse pogosteje pa se z njim srečujemo tudi v sinhronem slovanskem jezikoslovju oziroma pri proučevanju sodobnih slovanskih jezikov. Vzrok očitno leži v tem, da je primerjalno jezikoslovje danes le ena od številnih jezikoslovnih metod. To je v določeni meri upravičeno, toda tisto, kar se pri študiju slovanskih jezikov ne bi smelo izgubiti, čeprav to danes opažamo, je opuščanje primerjalnega vidika, ki ga je pri študiju podobno delujočih jezikovnih sistemov slovanskih jezikov mogoče dobro izkoristiti za globlje razumevanje izbranih jezikoslovnih pojavov in razvojnih teženj sodobnih slovanskih jezikov.

Prav tako se danes srečujemo z mnenjem, da je filologija v krizi. Kot argument za to tezo se sklicujemo na upadajoče zanimanje za študij teh disciplin. Dodajmo, da ta trend v evropskem okolju ni značilen samo za

slovanske jezike, ampak tudi celo vrsto drugih filologij. Vendar v tem primeru ni mogoče govoriti o krizi filoloških disciplin, ampak bolj o njihovem pojmovanju in morda tudi o konservativnosti v okviru visokošolskega študija. Prav tako menim, da ni mogoče govoriti niti o krizi jezikoslovja, saj se je tu v zadnjem času izoblikovala cela vrsta novih metod. Po analogiji lahko to tezo uporabimo tudi za literarno vedo, kjer se prav tako uveljavljajo sodobne metode dela z literarnimi viri.

Maciej Czerwiński, Jagelonska univerza v Krakovu, Filološka fakulteta, Oddelek za slovansko filologijo

Zdi se mi, da je v tem trenutku največji izziv za slavistiko iskanje novega jezika, s katerim bi jo opisali in ki bi mogel na novo določiti mesto, ki ga ima slovanska filologija v spreminjajočem se svetu. Slavistika se je oblikovala v času, ko je prevladovalo mnenje, da je jezik – in nasploh izvor – glavni dejavnik, ki določa skupinsko identiteto. Posledica takšnega razmišljanja so bili koncepti slovanske enosti, njegov odsev pa prepričanje o obstoju enega slovanskega jezika (in njegovih narečij) ali celo enega slovanskega naroda (in njegovih plemen). Uveljavila se je misel o obstoju t. i. slovanske duše, ki naj bi bila radikalno drugačna od Zahoda, kar so podžigala zahodna mnenja o Slovanih kot mlajših in civilizacijsko nižjih sosedih.

Slovanofilske težnje so spočetka v jeziku in tradiciji videle rezervoar kulturnega znanja, ki naj bi Slovane obranil pred pogubnim vplivom kulture Zahoda. Takšno protizahodnjaštvo, ki ga je idejno podpirala carska Rusija (pozneje pa Sovjetska zveza) in je v njem videla priložnost za izoblikovanje svoje voditeljske vloge med Slovani (kar ji je delno tudi uspelo), je odrinjal na rob tradicije, ki so nastale znotraj civilizacijskih krogov, značilne, denimo, za območje Slavia Romana. Dejstvo, da izviramo iz enega etničnega debla, naj bi bilo močnejše od tradicij, izoblikovanih na obmejnih območjih in v dialogu z drugimi kulturami, zaradi česar so slovanski narodi svoj kulturni značaj gradili na različne načine, drugačne v Bolgariji, na Slovaškem, na Poljskem ali v Sloveniji.

V jezikoslovnih raziskavah, kjer je v 19. stoletju prevladovalo zgodovinsko pojmovanje, je slovanska enotnost še delovala kot referenčna točka, v literarnih raziskavah pa bistveno manj. Podobnosti in razlik med rusko in

hrvaško književnostjo se, denimo, ni dalo dokazovati na podlagi skupnega praslovanskega prednika, saj sta se razvijali na povsem različnih kulturnih območjih in v povsem drugačnih pogojih (tu seveda ne upoštevam sorodnosti, ki izvirajo iz skupne evropske kulturne podlage in stilizacije, ki so posledica slovanofilskih teženj). To je zgolj eden od primerov. Kako bistven je kulturni dejavnik v oblikovanju slavistike, nam pove dejstvo, da polonistika na Poljskem pravzaprav ni tretirana kot del (zahodne) slavistike. To lahko samo deloma utemeljimo s tem, da gre za nacionalno filologijo. Temu namreč botrujejo številne plasti pomenov in predsodkov, na temelju katerih se je izoblikoval sodobni poljski narod in njegov kulturni imaginarij. Tradicionalne slavistične metode so to težavo marginalizirale, medtem ko jo je nacionalistično pojmovanje pretirano poudarjalo.

Ko govorimo o slavistiki danes, moramo razločiti med didaktično prakso in raziskovalno prakso. Raziskave potekajo v različnih smereh in bistveno redefiniirajo nekdanje paradigme, medtem ko didaktika ne doživlja tako korenitih sprememb. Kar je tudi razumljivo, če upoštevamo nujnost ohranjanja bolj ali manj trajnega temelja poučevanja, zlasti poučevanja jezika. Za slavistično izobraževanje je nujno, da se ohrani študij vsaj dveh slovanških jezikov – osrednjega in dodatnega. Ostaja pa vprašanje, kako spretno oblikovati znanje slavistov na področju kompleksnih kulturnih in literarnih procesov, ki so nastali brez ozira na skupen izvor, a so kljub temu pustili pečat na nacionalnih kulturah in trenutno priljubljenih mejnih območjih. Mislim, da bo prav to vprašanje – poleg dinamike interdisciplinarnih sprememb – postalo temelj novega modela slovanske filologije.

Petr A. Bílek, Karlova univerza v Pragi, Filozofska fakulteta, Oddelek za češko in primerjalno književnost

Jezik je komunikacijsko orodje, torej v določenem smislu medij, zato ni gotovo, ali že samo dejstvo uporabe podobnega medija ustvarja nekakšno povezanost ali pripadnost, kaj šele skupno kulturo. Skupne značilnosti lahko nastajajo tudi na podlagi soobstoja v prostoru ali času, čeprav se skupnosti jezikovno razlikujejo. Slovanski jezik se govori tudi v Rusiji, pa je to vendar povsem drugačna – kot je napisal Milan Kundera že leta 1984 – civilizacija. Če nekoga jezikovno razumete, to še ne pomeni, da se z njim razumete in da želite imeti z njim karkoli skupnega.

Za pritrديلen odgovor je torej ključna ta beseda v oklepaju – zahodni. Dežele, kjer živijo zahodni Slovani, imajo najbrž poleg jezikovne bližine tudi v nekaterih točkah podobno (in v nekaterih drugih ravno nasprotno specifično) zgodovinsko izkušnjo. Ozemlje pa si delijo tako z deželami, katerih jezik ni slovanski, kot z deželami, katerih kolektivni spomin zaznamujejo povsem drugačne podobe preteklosti. V sporu glede tega, ali oblikovanje kolektivnih stališč bolj zaznamuje komunikacijsko orodje ali izkušnja preteklosti, se bolj nagibam k slednjemu. Zato menim, da ni razloga, da bi slovansko pripadnost povzdigovali nad ozemeljsko. Prostor, v katerem živijo zahodni Slovani, torej tista mitična srednja Evropa, bi moral biti podlaga za vsako prihodnje pojmovanje kolektivne pripadnosti. Tudi študij kulture je že toliko napredoval, da se poskuša izogibati pavšalnim celotam, v katerih se iz tisočih posamičnosti ustvarja homogena (in torej totalna) splošnost. Primerjalni pristop, v katerem je poleg iskanja enakega konstruktivno tudi iskanje raznolikosti, drugačnosti, je po mojem mnenju uporabno navodilo, kako proučevati kulturo srednje Evrope. In čeprav srednja Evropa za preostanek sveta danes ni preveč privlačna, bi morali mi, ki tukaj živimo, o sebi in svojih kulturah vedeti čim več.

**Božena Tokarz, Šlezjska univerza v Katovicah,
Humanistična fakulteta, Oddelek za slovansko filologijo**

Zavoljo raznolikosti

*Sladka moja evropska domovina,
metulj, ki seda na tvoje cvetje, si namaka krila v kri,
ki se zbira v žrelu tulipanov, [...]*

(Czesław Miłosz, *Zemlja*)

Naloga slavistike v sodobnem svetu je predstaviti raznolikost slovanskega sveta. Leopold Ranke, predstavnik nemškega historizma iz 19. stoletja, je pisal o delitvi Evrope na romansko-germansko in slovansko ter s tem nadaljeval misel Johanna Gottfrieda Herderja o sveži otročjosti Slovanov (čemur je nasprotoval že Adam Mickiewicz z besedami »Slovani, mi imamo radi idile«). Kljub tendencioznosti takšnega pojmovanja, so se sami Slovani ujeli v past njihove ideje, ter se obsodili na nerazpoznavnost v skupini slovanskih kultur ali na redukcioniistično gledanje, čeprav si njihove

kulture in jeziki med seboj niso nič bolj podobni kot denimo romanski jeziki. Do tega je med drugim pripeljala stereotipizacija kot posledica obstoja slovanskih narodov v različnih umetno ustvarjenih političnih in kulturnih skupnostih, ki so jih vsilili in oblikovali tudi sami Slovani. Podoben učinek je imela stereotipizacija v načinu medsebojne recepcije. Šlo je za iskanje podobnosti na račun razlik, hkrati pa poudarjanje lastne večvrednosti. Slovanski svet ni enovit, pač pa raznolik; tako na primer zahodna slovanščina znotraj evropske kulture deluje drugače kot južna in vzhodna, ter obratno.

Da bi zahodna slavistika poudarila razlike v podobnosti, se mora razvijati v smeri transkulturnih raziskav, ki znajo pokazati raznolikost in notranjo dinamiko kultur na ravni jezika, literature in (široko razumljene) kulture, pri čemer je treba vzeti v ozir skupek slovanskih in neslovanskih elementov. Ni boljših ali slabših kultur, so le različne, vsaka od njih pa je okno v svet in v človeka. Zato ni mogoče v imenu čistosti področij v raziskavah in poučevanju razločiti študij na jezikoslovne, literarne in kulturne.

Izhodišče je lahko razvoj preučevanja prevoda kot kulturnega pojava ob uporabi jezikoslovnih, literarnoteoretskih in drugih orodij.

**Jana Pátková, Karlova univerza v Pragi, Filozofska fakulteta,
Oddelek za etnologijo ter srednjeevropske in balkanske študije**

Med ideologijo in eksaktnostjo: vizija literarnovedne slavistike v srednjeevropski kulturi

Prva burnejša razprava o pomenu slavistike se ni začela sočasno z geopolitičnimi spremembami v srednji Evropi po letu 1989. Sprva je bila po zgledu drugih disciplin pozornost usmerjena na odstranjevanje ideoloških plasti, ki so razvoj slavistike zaznamovale v obdobju pred žametno revolucijo. V nadaljnjem razvoju ni bilo več mogoče spregledati pomembnega in do neke mere konkurenčnega arealnega prostora, ki se je oblikoval v srednjeevropski kulturi pri raziskovanju vzajemnih slovaško-madžarskih odnosov. Primerjava delnih pojavov v posameznih slovanskih književnostih z neslovanskim literarnim kontekstom je prinesla težko pričakovan drugačen pogled na oblikovanje srednjeevropske kulture od časa nacionalno-romantičnega diskurza do družbe, ki jo definira t. i. diskurz postodvisnosti.

Diskurz postodvisnosti v srednjeevropskih književnostih se opira na bogato polje razmerij moči, ki ga ni mogoče zajeti le s primarno linijo izvršitve moči v odnosu Dunaja do manjših narodov do leta 1918, temveč tudi s sekundarnim vplivom madžarske in češke kulture na slovaško kulturo. To se doje ma na podlagi stereotipov kot šibkejšo. Zapletena mreža moči je izhajala iz nacionalnih emancipacijskih prizadevanj v prvi tretjini 19. stoletja, kjer se tradicionalno nahajajo korenine slavističnih raziskovanj. Od konca 19. stoletja in v medvojnem obdobju se je v našem srednjeevropskem prostoru v okviru slavistike okrepilo raziskovanje češko-slovaških odnosov kot dveh bližnjih/sorodnih in povezanih kultur. Iz sodobnih razprav na straneh različnih družboslovnih in literarnih revij lahko razberemo ideološko breme, ki je izhajalo iz t. i. čehoslovakizma prve republike. Zelo previdno in le izjemoma je bil v drugi polovici 20. stoletja sprejet neslovanski okvir oblikovanja literarnih in kulturnih odnosov, na Slovaškem predvsem po zaslugi literarnega znanstvenika Rudolfa Chmela.

Sedanje slavistične raziskave se ne morejo več zadovoljiti samo z raziskovanjem tradicionalnih slovanskih literatur, temveč morajo aktivno vstopati v nove kontekste, ki jih oblikuje arealno pojmovanje večjih raziskovalnih enot. S tega vidika je jasno, da prihaja do večjih preoblikovanj tradicionalnih raziskovalnih področij, ki se širijo na področje neslovanskih literarnih kontekstov. V srednjeevropski kulturi se odpira prostor za novo dimenzijo medkulturnega dialoga, ki vse bolj vključuje madžarsko književnost, pa tudi nemško in avstrijsko, ki sta pogosto spregledani.

**Ivan N. Petrov, Univerza v Lodžu, Filološka fakulteta,
Oddelek za slovansko filologijo**

Vse odkar se ukvarjam s slavistiko (skoraj 30 let), poslušam, da sta naša univerzitetna študijska smer in podpodročje filoloških raziskav v krizi – zaradi relativno slabega zanimanja kandidatov za študij, znižanja financiranja za raziskave, prevlade zahodnoevropskih in ameriških paradigem ter pogosto zahodnocentričnega dojetanja problemov v naši regiji, tudi na znanstvenem področju. Kriza je postala skoraj stalna opredeljujoča lastnost sodobne slavistike in v veliki meri izvira iz neprestane napetosti med centrifugalnimi in centripetalnimi težnjami v njenem dojetanju.

Vselej sem bil nasprotnik ostrih narodnih delitev in »predalčkanja« v slavistični univerzitetni didaktiki in slavističnih filoloških raziskavah. Kjer se le da, se izogibam uporabi oznak, kot so bohemist, bolgarist, srbist itd. Menim, da bomo imeli veliko boljše možnosti za razvoj, če se bodo slavistika – zahodna, južna, vzhodna – ter vse -istike znotraj nje razvijale kot del splošne slavistike: kontekstualno, in če je le mogoče brez izrazitih regionalnih delitev v znanstvenem razumevanju jezikovno-kulturnih področij našega zanimanja. Nikakor ne gre za psevdopanslavistični pristop in prezrtje individualnih lastnosti ter neponovljivosti vsakega od slovanskih jezikov. Gre bolj za praktična vprašanja: opustitev rivalstva med znanstveniki in akademskimi središči znotraj slavistike (za študente, ki se vpišejo na fakultete, za finančna sredstva ali za institucionalno podporo) v dobro skupnega, ekipnega delovanja. Menim, da bi tak pristop bistveno izboljšal razvojne perspektive in zmanjšal negativne posledice permanentne krize slavistike.

Od začetka vojne v Ukrajini se je široko razumljena slavistika (vključno s tistim delom, ki se osredotoča na zahodnoslovanski prostor) znova znašla na razpotju, ki se ga nemara v polnosti ne zavedamo in ga ne artikuliramo, imel pa bo dolgoročne posledice za delo nas, filologov-slavistov. Ta najnovejša razsežnost krize ne zajema zgolj rusistike, temveč slavistiko na splošno (tudi njen zahodni del) ter ima organizacijski in didaktični, za številne znanstvenike pa tudi identitetni, interpretativni, pogosto celo osebni značaj. Rad bi nam vsem zaželel, da bi pri našem delu in dejavnosti vselej zmogli biti skupnost: znanstvena, slavistična, slovanska, pa tudi, da nam ta skupnost nikoli ne bi bila od nikogar naložena ali vsiljena.

**Marián Milčák, Univerza Pavla Jozefa Šafárika v Košicah,
Filozofska fakulteta, Oddelek za slovakistiko, slovanske filologije in
komunikacije**

O izzivih in perspektivah zahodne slavistike

Predvidevam, da je ta aktualna tema povezana z različnimi neugodnimi razmerami. Če omenimo samo te, ki se jih ne da spregledati. Globalizacija in močan trend jezikovne uniformiranosti, številni pritiski in silovite, težko predvidljive spremembe v geopolitičnem kontekstu (vojna v Ukrajini, napeti odnosi med Zahodom in Rusijo), nižanje sredstev financiranja v visokošolskem prostoru, ki vodi v krčenje slavističnih programov in konec koncev

tudi to, o čemer sem se lahko sam prepričal kot lektor na različnih univerzah (in kar verjetno tudi najbolj osebno izčrpava visokošolske učitelje in raziskovalcev na zahodnih slavistikah): zmanjšanje zanimanja študentov za slavistiko ter večji interes za področje ekonomije, tehnologije, medicine in prava. V tem kontekstu se kaže ključno vprašanje, kako obdržati položaj slavistike kot pomembnega dela akademskega in kulturnega življenja?

Dvomim, da lahko najdemo gotove in učinkovite odgovore. Ker se torej ne moremo zanašati na lobiranje elit, bi lahko bilo eno od izhodišč večja odprtost do multidisciplinarnih pristopov, prizadevanja, da slavistika razširi svoje področje, kamor bi lahko vključili kulturologijo, sociologijo in politologijo. Slavistika bi lahko združevala aktualna družbena vprašanja, kot so kulturna identiteta, globalizacija in migracija, v tem procesu se kot nujno kaže tudi uporaba inovativnih učnih metod, ki se opirajo na digitalne vire, igrifikacija, zanimanje za uporabo interaktivnih aplikacij. Sočasno s to strategijo bi lahko povezali dostopnost slovanskih književnosti z odprtjem novih digitalnih virov, možnosti študija zgodovinskih virov preko spleta in dostop do spletnih jezikovnih korpusov. Zelo pomembna se mi zdi tudi podpora prevajanja in literarnega ustvarjanja, da bi tako lahko posamezne književnosti dobile večji prostor zanimanja v širši javnosti. Vse to pa ne bo mogoče brez nenehne popularizacije slavistike v kulturnem in družbenem prostoru (promocija slavističnih tem, organizacija kulturnih dogodkov, festivalov, diskusij in predavanj).

Poleg ohranjanja slavistik na univerzah se kot nujno kaže tudi vprašanje podpore manjših zahodnoslovanskih jezikov, ki jih ogroža asimilacija. Kakšna usoda čaka kašubščino in lužiško srbščino?

Sylvie Richterová, Univerza Sapienza v Rimu, Filozofska fakulteta, Oddelek za slavistiko

Slovanske kulture so sestavni del evropske kulture, ki trenutno doživlja morada največjo krizo, kar jih pomnimo. Kar zadeva zunanje pogoje, je treba priznati, da danes prevladujejo ekonomski zakoni, ki kulturi niso nič bolj naklonjeni kot politični zakoni v času totalitarnih oblasti. Kultura mora biti duhovno in materialno neodvisna in družba, ki jo želi nadzorovati z ene, druge ali obeh strani, je prikrajšana za najpomembnejšo stvar. Brez svobodne

kulture in umetnosti, brez materialno in politično neodvisnega izobraževalnega sistema družba izgublja svoje ustvarjalne moči in življenjske vrednote. Brez pesnikov, pisateljev, skladateljev, slikarjev, mislecev iz slovanskih držav si kulture drugih evropskih narodov ne moremo predstavljati.

Dobro se zavedamo, da je posebna značilnost evropske kulture raznolikost in vzajemnost posameznih narodnosti in držav. Vendar je delitev Evrope na Vzhod in Zahod v prejšnjem stoletju prekinila vzajemno in resnično živo poznavanje zgodovinskih, družbenih in zlasti globokih človeških izkušenj.

Mislím, da si zev, ki je nastal, zasluži metaforično poimenovanje lobotomija. Morda so pisatelji naredili največ za to, da bi zacelili te rane, a še vedno obstaja brezno, na dnu katerega so ruševine žive kulture, etičnih vrednot, pravih idealov in izdane resnicoljubnosti. Tja so padle z obeh strani. Brezno je zdaj prekrito z znanstveno in tehnično izpopolnjenim materializmom z vso njegovo absurdnostjo. Ostali so le površni odgovori, za katere je odgovorna vsa Evropa. Gre za odgovornost, ki lahko bolečo izkušnjo spremeni v modrost.

Danes se soočamo z dramatičnimi pojavi, ki spreminjajo razmišljanje in vedenje celotne družbe. Vprašanja so velika, vendar se za kulturo pogosto šteje tisto, kar si pred velikimi vprašanji zatiska oči in znanje nadomešča s čustvi. Materializem ponuja zabavo, razvedrilo in modo, zahteva materialne koristi in prikriva resnične eksistencialne potrebe. Umetnost in kultura sta nezdružljivi z materialističnimi prepričanji.

Študij slavistike se ne spleča. S finančnega in političnega vidika naj bi bile slovanske kulture v sodobni Evropi malo koristne. Toda vsa resnica je, da je s finančnega in političnega vidika neuporabna sama kultura, ne glede na to, ali je vzhodna ali zahodna. Humanistika, temelj evropske kulture, klasična izobrazba, vse to v izobraževanju in strokovnih akademskih ustanovah nepovratno izgublja vrednost. Površinskost se prikriva z morjem digitalnih informacij, resnica pa je, da je kultura v ljudeh živa ali pa je ni.

Ekonomsko donosne so predvsem domiselne vrste zabave, barvita površnost problemov, preusmeritev pozornosti na nepomembne stvari in na splošno – odriniti teme, ki so globoke in zahtevajo osebno zavzetost. Vendar sta umetnost in kultura edino, kar človek ima, da lahko resnično spozna svoje poslanstvo in položaj.

Znanost, kot jo razumemo danes, posamezniku ne daje svobode ali ustvarjalne neodvisnosti, nasprotno, naredi ga pasivnega in bolj ali manj nezavednega prejemnika materialnih dobrin in duševnih razvedril. Tehnološka, politična in komercialno obetavna področja ponujajo veliko, vendar še naprej poglabljajo krizo kulture in celotne civilizacije.

Razlike med jeziki, kulturami, izkušnjami in vrednotami narodov in ljudi bodo izginile, če se bodo zadovoljili s sterilnim shranjevanjem digitaliziranega gradiva in kupom mrtvih informacij. Razen če se bodo lahko s čim vzajemno spodbudili in obogatili.

Ali niso vsi, ki delajo v kulturi, odgovorni za to? Vsi, ki razumejo, čemu je namenjena? Ali kdo od literature sploh še pričakuje velike stvari? Od poezije? Sodobne? Starejše? Zahtevne? Ki je ni brez truda in predanosti? Če je za družbo optimalna oseba samo brezskrbna, preskrbljena – željna zabave, ubogljiva pri delu in v prostem času, ki se vdano zanaša na računalniško razmišljanje, potem kot civilizacija nimamo perspektive. Koliko ljudi še vedno pričakuje nekaj bistvenega za svoje življenje od literature, od filozofije, od umetnikov katerega koli evropskega naroda?

Ali ne bi bilo pametneje ukiniti študij posameznih jezikov in književnosti? Na mnogih univerzah so oddelki za slovanske jezike začeli izginjati v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Bolj praktično je ustanoviti zavode, kjer so različni jeziki in predmeti združeni z raznolikimi in manj zahtevnimi predmeti. Navsezadnje bodo digitalni programi opravili glavno prevajalsko delo. Diplomantom bodo delo zagotavljale nadrejene institucije in še bolj nadrejena inteligenca. Ampak to ne bo kultura.

Nobena vlada, noben sistem ne bo vrnil življenja umetnosti, kulturi, neizmernemu bogastvu evropskih duhovnih vrednosti. Dovolj pa je, da svoboden človek deluje, misli in ustvarja v skladu s svojimi notranjimi (svetimi) prepričanji. Znani paradoks iz časov Evrope, razdeljene na vzhodno in zahodno, je, da se je v deželah, kjer so preganjali kulturo, zatirali in kaznovali svobodno misel, kjer so bile knjige, gledališče, razstave in koncerti na lastno odgovornost, kultura izkazala za življenjsko pomembno, da so ljudje zanjo celo veliko tvegali.

Nizko obzorje materializma ponuja geslo »uživaj« kot cilj življenja. Vendar strah, da se bo razkošno uživanje spremenilo v trpljenje, ni niti najmanj

neupravičen. Vprašanja »Od kod prihajaš? Kdo si? Kam greš?« se danes vračajo z nujnostjo (neobhodno vračajo?), ki je ne more zadovoljiti nobena materialistična metoda. Pravi kulturi, umetnosti, etiki se ni treba spraševati o ekonomskih pogojih, postavljati redov ali programov. Potencial je velik, prvi korak je vedno individualen. Na vsakega čaka njegova priložnost. Prišla bo tam, kjer delamo, kjer živimo, kjer so naše sposobnosti in etika žive. Ta priložnost je lahko težka preizkušnja. Toliko bolje.

Peter Svetina, Univerza v Celovcu, Fakulteta za kulturne in izobraževalne vede, Oddelek za slavistiko

Na celovski univerzi v študijskem načrtu ni nobenega zahodnoslovanskega jezika, sta pa južna slavistika (bosanščina/hrvaščina/srbščina, slovenščina) in ruščina, vse se da študirati tudi na pedagoški smeri. Avstrijska slavistika je, kolikor je meni znano, nastala zaradi povezav tedanje avstrijske monarhije s slovanskim svetom: tretjina monarhije je bila pa tako ali tako slovanska. Ta usmeritev se kaže še zdaj: na dunajski univerzi se da obiskovati vsaj lektorate tako rekoč vseh slovanskih jezikov. Sam poznavanje slovanskih jezikov (skupaj s poznavanjem kultur in literatur) razumem kot bistveno reč pri komuniciranju v svetu: nepoznavanje kultur vodi v stereotipe, predsodke, to vodi v strahove, iz njih pa se lahko izležejo zelo hude reči. Glede na vpis študentov na študij slavistike v zadnjih letih opažamo, da zanjo ni prav velikega zanimanja (enako je z vsemi filologijami, ki niso nacionalne, še anglistiki se v zadnjih letih ne godi več tako, kot se ji je pred časom, podobno je pa tudi s filozofijo, arheologijo, muzikologijo). Vedno znova na univerzi naletimo na težavo, kako dijakom/bodočim študentom pojasniti, da so branje, študij, znanje jezikov, kritično razmišljanje pomembni, medtem ko so obkroženi s hitrim servisom, ki ga ponujajo tako socialna omrežja kot umetna inteligenca. V teh kleščah se je najbrž znašla bolj ali manj vsa humanistika, ne samo filologije in med njimi slavistika. Rešitev vidim samo v tem, da se vztraja pri univerzitetni ponudbi tega študija, in sicer vsemu navkljub (če ga enkrat ukineš, ga bo neskončno težko ponovno vzpostavljati) – dokler gre, dokler kdo v institucijah, ki odločajo o denarju, še razume, da so pri pospeševanju potrebni tudi volan in zavore.

**Niko Jež, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za slavistiko**

Pri razmišljanju o perspektivah polonistike in njenem prihodnjem profiliranju se je dobro ozreti na motivacije za njeno ustanovitev na univerzi pred dvajsetimi leti in takratna temeljna izhodiščna načela osvetliti v kontekstu izzivov univerzitetne stroke, ki danes obstaja in deluje v močno spremenjenih razmerah ožjega in širšega (srednje)evropskega prostora. Polonistiko bi lahko najsplošneje opredelili kot eno temeljnih disciplin, ki v našem družbenem in kulturnem prostoru v povezavi s poljsko humanistiko v ožjem segmentu soustvarja nov pojmovni slovar opisa resničnosti, na novo opredeljuje svoj predmet in svoj metodološki pristop. V taki vlogi lahko odgovarja na nove izzive, se sooča s trenutno resničnostjo, doumeva krizne situacije in ob tem vedno znova dojema in interpretira svojo družbeno in kulturno vlogo ter položaj.

Ko se je pred dvajsetimi leti polonistika institucionalizirala kot samostojna študijska smer na Univerzi v Ljubljani, je imela za sabo dolgo »laično« tradicijo v vrsti kulturnih povezav med Slovenci in Poljaki. S slovenske strani je bilo to predvsem trajno zanimanje za specifične poljske kulture, ki je od romantike naprej oblikovala svojo različico srednjeevropskega diskurza. Zato so imeli slovensko-poljski stiki v primerjavi z drugimi srednjeevropskimi povezavami Slovenije določene vsebinske posebnosti, pomembne za proces slovenskega preroda in opredeljevanja lastne identitete na stičišču slovanskih, romanskih in germanskih kultur. Ob teh povezavah, ki so od konca 18. stoletja naprej iskale neposredne poti za pretok idej ter medsebojno sporazumevanje med slovensko in poljsko kulturo, se je v obdobjih konstituiranja slovenske državnosti večkrat zasnoval projekt za ustanovitev študija poljščine. Ob osamosvojitvi Slovenije in njeni vključitvi v evropske integracije pa je ustanovitev katedre za polonistiko v celoti potrdila svoje poslanstvo. Potrebe po profesionalnem polonističnem kadru v družbenih, kulturnih in gospodarskih povezavah so bile vodilo pri oblikovanju vsebin študijskega programa.

Danes so se okoliščine in razmere, v kakršnih naj bi polonistika delovala, močno spremenile, razdalje so se na internetnih omrežjih skrajšale ali sploh izginile, na drugih pa povečale. Prva faza delovanja polonistike v Ljubljani je zgradila temelj, ki ga bo mogoče v prihodnosti glede na slovenske

interese prilagajati novim potrebam, novim izzivom družbene stvarnosti. Če naj prvostopenjski program za pridobivanje temeljnih jezikovnih in kulturoloških kompetenc ostaja v splošnih okvirih tradicionalnega kanona, pa mora drugostopenjski študijski program pri profiliranju diplomantov dovolj fleksibilno slediti novim polonističnim usmeritvam v matični deželi in iz svoje perspektive definirati teme in vzorce za pridobivanje funkcionalnih kompetenc slušateljev. V tem segmentu se nosilec stroke odpirajo tudi obzorja raziskovalnih projektov. Smiselne bi bile nadaljnje raziskave slovensko-poljskih razmerij, ki so lahko v okviru novih kulturoloških analiz pomembne za samospoznavanje v vse manj preglednem družbenopolitičnem in kulturnem zemljevidu. Iz navedenega izhaja dovolj argumentov, da kljub demografskemu upadanju in zmanjševanju števila kandidatov za študij ohranjamo in razvijamo polonistično stroko. Njen obstoj bo slovensko okno v srednjo Evropo in pomemben prispevek k slovenski kulturni odprtosti.

**Andrej Rozman, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za slavistiko**

Premislek o slavistiki v 21. stoletju je vredno postaviti v mednarodni in interdisciplinarni okvir. Vključevanje zgodovine, antropologije, politologije, kulturnih študij in celo digitalne humanistike je postalo nujno, saj lahko le tako resnično razumemo slovanski svet in njegov odnos do drugih kultur. Tak pristop omogoča širši vpogled, kar je ključnega pomena za sodobne študije.

Vloga slavistike je še vedno relevantna, saj tudi v sodobnem kulturnem in političnem kontekstu prispeva k razumevanju številnih aktualnih vprašanj, vključno z nacionalnimi identitetami, migracijami in celo svetovnimi konflikti. Znanje jezika, literature in kulture je bistveno za vpogled v sodobne družbene procese, za razumevanje teh v širšem kontekstu, kar lahko posledično prispeva k boljšemu medkulturnemu dialogu.

Poleg tega je eden najpomembnejših ciljev slavistike ohranjanje jezikovne raznolikosti. Raziskovanje in dokumentiranje manjših oz. ogroženih jezikov ter spodbujanje njihove uporabe v vsakdanjem življenju in izobraževanju je bistvenega pomena tudi za ohranjanje zgodovinskega spomina. Pomembno je torej razumeti slovanske jezike in kulture v širšem, globalnem kontekstu, in ob tem ne pozabiti na lokalne posebnosti ter zgodovinski razvoj posameznih regij.

Verjamem, da lahko ta uravnotežen pristop slavistiki omogoči, da bo odigrala pomembno vlogo v prihodnjih desetletjih. Zaključim lahko z mislijo, da ima slavistika v 21. stoletju še vedno izreden potencial, če ji bo uspelo odgovarjati na sodobne izzive in priložnosti tako znotraj akademske skupnosti kot tudi v širši družbi.